

Doğuş Üniversitesi Dergisi, 16 (2) 2015, 179-191

YENİ KURUMSALCI PERSPEKTİFTE ÇEVRESEL YÖNETİŞİM ve KURUMSAL ÇERÇEVENİN ÖNEMİ

ENVIRONMENTAL GOVERNANCE AND IMPORTANCE OF INSTITUTIONAL FRAMEWORK FROM THE NEW INSTITUTIONALIST PERSPECTIVE

Harun BAL⁽¹⁾, Neşe ALGAN⁽²⁾, Pınar ÖZDEMİR⁽³⁾

^(1, 2) Çukurova Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

⁽³⁾ Çukurova Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü

⁽¹⁾ harunbal@cu.edu.tr; ⁽²⁾ nalgan@cu.edu.tr; ⁽³⁾ pozdemir@cu.edu.tr

ÖZET: Çevresel yönetim politik ekoloji ve çevre politikalarında kullanılan, bireyle toplum refahı üzerinde çok yönlü etkisi olan ve çevre sorunlarına çözüm arayışlarının neticesinde ortaya çıkan bir kavramdır. Kavramın ortaya çıkması ve literatürde önem kazanmasını, “Yeni Kurumsal İktisat” yazınının kamu yönetimine yeni bir anlayış kazandıran yönetim yaklaşımından bağımsız ele almak mümkün görünmemek-tedir. Bu çalışmanın amacı hem teorik düzlemde çevresel yönetim kavramını tartışmak hem de ampirik olarak çevresel sorunlarda ülkelerin kurumsal yapıları arasındaki farklılıkların etkisini 2010 yılı verileriyle 172 ülke üzerinde ayırma (diskriminant) analizi ile sınamaktır. Yapılan ampirik çalışma sonucunda elde edilen bulgular, çevresel göstergelerle yönetim değişkenleri arasında ilişki olduğunu destekler nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Yönetişim; Yeni Kurumsal İktisat; Diskriminant Analizi

ABSTRACT: Environmental governance is a concept used in political ecology and environmental policy that explains the ways to solve environmental problems which have a wide range of effects on social, political and economic welfare. In the debate on the governance concept, a new comprehension of public administration is related to the success and popularity of "New Institutional Economics" in the literature. This article presents the theoretical and conceptual revisions about environmental governance, also aims at showing empirical evidence with discriminant analysis applied on 172 countries for the year 2010 in order to specify countries based on their institutional structure. The results of discriminant analysis suggest that there is a significant relationship between governance and environmental variables with institutional structure.

Key Words: Environmental Governance; New Institutional Economics; Discriminant Analysis

JEL Classifications: Q50; C40; B50

1. Giriş

Son yıllarda ilgi odağı haline gelen, disiplinler arası bir kavram olan kurumlar, ülkelerin sosyo-politik ve sosyo-ekonomik durumları üzerine yapılan analizlere yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Kurumların, eski kurumsal iktisat ekolü sonrası ekonomi alanında yeniden önem kazanmasında Yeni Kurumsalcı analizin rolü büyüktür. Bunun sebebi, Yeni Kurumsal analizin ülkelerin gelişmişlik düzeyini kurumlar yoluyla açıklayan alternatif bir kavramsal çerçeveyi ortaya koymasıdır.

Yeni Kurumsalcı yazınında kurumların ne ifade ettiği açıklanırken North (1999)'a atfen “oyunun kuralları” tanımlaması kullanılmaktadır.¹ Yeni Kurumsalcı analiz, ana akım iktisadın kaynak dağılımı konusunda veri saydığı işlem maliyetleri, özel mülkiyet hakları ve yönetim kavramlarını analizinin merkezine yerleştirmekte olup; kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, toplumun “kazanan ve kaybedenlerini” belirleyen, sosyal çatışmaları çözen politik ve ekonomik kurumların varlığına bağlıdır. Bu bağlamda ekonomik kalkınma süreci içerisinde hızla tüketilen doğal kaynaklar ile hava kirliliği, su kirliliği, ormansızlaşma gibi çevre sorunlarına bakışı da sosyal çatışmaları çözen çevresel yönetim kurumlarının şekillenmesi üzerinedir.

Çevre sorunları ve bu sorunların çözümü, bireyin yaşam kalitesi kadar doğal kaynakların kullanımının sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından da toplum refahıyla yakından ilişkilidir. Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı gelecek nesillerin yaşamını da etkileyecek uzun vadeli etkileri olan önemli bir sorundur. Bu sorunun çözümünde rol oynayan aktörlerin görev ve sorumluluk alanlarını belirleyen yasal düzenlemeler ile birlikte yönetim ilkelerinin etkilerinin saptanması, uygulanan politikaların etkinliğinin ölçülmesi ve problemleri alanların tespiti ulusal ve uluslararası düzeyde alınacak önlemlerin belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın amacı; çevresel yönetim kavramını Yeni Kurumsal İktisat ekolünün kuramsal çerçevesi perspektifinden ele almak ve konuyu ampirik olarak da incelemektir. Çalışmanın birinci kısmında çevresel yönetim kavramı ile birlikte bu konuda literatürde yer alan farklı yaklaşımlar açıklanmakta, Yeni Kurumsalcı İktisat ekolünün terminolojisi ile çevresel yönetime bakışı incelenmektedir. İkinci kısımda, uluslararası düzeyde çevresel yönetim çabaları ile birlikte kurumsal kısıtlar değerlendirilmektedir. Üçüncü kısımda ise ülkeler arası kurumsal farklılıklar ve yönetim değişkenlerinin ülke grupları üzerinde yarattığı etkiler, ayırma (diskriminant) analizi ile de sınanmaya çalışılmıştır.

1.1. Çevresel Yönetişim Kavramı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında birçok ulusun bağımsızlığını kazanması ve yeniden inşa sürecine girmesi, sanayileşme ile ekonomik büyümeyi temel hedefler haline getirmiştir. Bu dönemde hızlı sanayileşme ve büyüme çabaları, doğal çevrenin ve kaynakların tahribata uğramasına neden olmuştur. Çevre sorunları yanında yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve temel ihtiyaçların karşılanamaması, büyüme odaklı sermaye birikimine dayalı kalkınma anlayışının yerini insan odaklı bir anlayışa bırakması ihtiyacını doğurmuştur (Zafir, 2014). Bu arayışta, çevre sorunlarının yalnızca ortaya çıktığı alanlarda sınırlı kalmaması, etki alanının sorun ile ilgili ölçek ve mekansal boyutların ötesine geçmesi de etkili olmuştur. Zira sosyal bir fenomen olarak çevre problemlerinin ölçeği ve boyutları yalnızca ortaya çıktığı alan üzerindeki fiziksel etkilerle sınırlı değildir, aynı zamanda toplumsal yapıya, izlenecek yola ve anlayışa da bağlı olarak çok yönlü etkiler yaratabilmektedir (Lemos ve Agrawal, 2006; Mccarthy, 2005; Meadowcraft, 2002). Karar alıcıların kaynak tahsisinde, mülkiyet haklarının tanımlanmasında izlediği yollar; yozlaşma, istikrarsızlık, eşitsizlik, göçler ve çıkar çatışmalarına da neden olmakta; toplum üzerinde birçok olumsuz sonuç doğurabilmektedir.

¹ Oyunun kuralları ifadesi ile anlatılmak istenen ekonomik ve siyasi alanda davranış kısıtlarını belirleyen öğenin kurumlar olduğudur. Buna göre kurumlar, bireylerin davranış şekillerini ve düşünce kalıplarını etkileyen, gündelik yaşamın içine yerleşmiş kurallar bütünüdür.

Bu kapsamda ele alınacak çevresel sorunlar; erozyon, çölleşme, tarımsal ürün kaybı, tropikal orman kaybı, türlerin kitlesel biçimde yok olması, az gelişmiş ülkeleri tehdit eden hızlı nüfus artışı, tatlı su kaynaklarının giderek azalması, aşırı avlanmayla birlikte deniz habitatlarının bozulması, organik kirleticiler ve tarım ilaçlarının insan sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, sera etkisi ve iklim değişimleri, ozon tabakası tahribi sonucu, asit yağmurları, ozon tabakasının incelmesi, nükleer kazalar, nükleer atıklar ve enerji sorunları olarak sıralanabilir (Sipahi, 2010; 333).

Çevresel yönetişim, birey ve toplum refahı üzerinde çok yönlü etkisi olan çevre sorunlarına çözüm arayışlarının neticesinde ortaya çıkan bir kavramdır. Davidson ve Fricked (2007), çevresel yönetişimin, sosyal bilimlerde yaklaşık yarım yüzyıldır ele alınan bir kavram olduğunu savunmaktadır. Çevresel yönetişim, farklı anlamlarda yorumlanmasına rağmen en yalın haliyle, çevresel sorunların hafifletilmesi için yönetim çabaları olarak ifade edilebilir. Son dönemlerde çevresel yönetimde ortaya çıkan iki temel temanın birincisi doğanın metalaşması, ikincisi ise tüketicilerin, firmaların ve çevre örgütlerinin ulus ötesi kurumları çözüm arayışlarına dahil edilmesi ile çevresel yönetişimin yeniden ele alınması arayışlarıdır. Rosenau (1997) çevresel yönetişimi, "çevresel kaynakların kullanımına olanak sağlayan ya da bunu sınırlayan kurumsal düzenlemelerin kurulması, yeniden teyit edilmesi ya da değiştirilmesi aracılığı ile çevresel çatışmaların önlenmesi" olarak tanımlamaktadır (Akt. Yalçın, 2012; 306). Çevresel yönetişim için temel nokta kurumların şekillendirdiği siyasi-ekonomik ilişkiler ile bu ilişkilerin kimlikler, faaliyetler ve sonuçları nasıl etkilediğini içermektedir.

Literatürde çevresel yönetişim çerçevesinde farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir; çoğulculuk, ele geçirme, ekolojik Marksizm, ekolojik modernizasyon, sosyal yapılandırmacılık ve küresel çevrecilik başlıkları bu bağlamda öne çıkmaktadır (Davidson ve Fricked, 2007). Çoğulculuk yaklaşımı, çözümlerin çeşitliliğini, değerlerin çoğulculuğunu; çevresel sorunların çözümü için yürütülen faaliyetlerin sonuçlarının geri bildirimler sağlanması için açık ve düzenli bir şekilde test edilmesini, bu amaçla işbirliğinin ve düzeltmelerin yapılmasını temel kabul eder. Çevresel yönetişim, geniş siyasal bir tabanın inşasının yollarını araştırır, uzmanlaşmayı destekler (Hull, 2007). Ele geçirme yaklaşımında, uygulanan kamu politikalarına firmaların etkisi ve rüşvet gibi yasa dışı ödemelerle ortaya çıkan yozlaşma ele alınmaktadır. Çevre ve doğal kaynakların kullanımı konusunda ilgili bürokrasinin aldığı kararların, yerel bazda kaynakları kullananlar üzerinde meşruiyetinin daha az olduğu savunulmaktadır. Bu çeşit bir klientalizmin (kayırmacılık)² (politikacıların uzun vadeli politikalar uygulamak yerine, kendisine oy verenleri müşteri gibi görüp müşteri temelli ilişkiler kurması, satın aldığı oy karşılığında kişiye ya da zümrenin yararına bir politika ya da hizmette bulunması) kaynakların yönetiminde etkin sonuçları sağlanmasına engel olduğu belirtilmektedir (Davidson ve Fricked, 2007; Helmann, Jones, Kaufmann ve Schankerman, 2000). Çevre sorunlarını Marksist bakışla ele alan çalışmalar, birey-çevre ilişkisini doğayı üretime dönüştüren emek ve kapitalist sistem içindeki ilişkilerin toplumu şekillendirmesi bağlamında değerlendirmektedir. Ayrıca, enerji

² Klientalizm, toplumsal sistemin birçok alanında kendini gösteren bir kavramdır. Toplumun günlük yaşamının içinde yer alan, ekonomik ve politik ilişkilerde, bürokratik ve organizasyonel yapılar içerisinde yer alan ilişkilerde, günlük yaşam içerisinde arkadaş dost çevresi, hemşhircilik gibi ilişkilerde kayırmacı tutum ve davranışlarla destek sağlanmasıdır (Özkan ve Erdem, 2014).

sorunlarının çözümü için uygulanan politikalarda rekabetçilik, kolektif hareket probleminin, gelişmekte olan ülkelerin karar mekanizmalarında etkili olamaması ve bedavacılık (free rider) sorunlarına da dikkat çekilmektedir (Altvater, 2004). Ekolojik modernizasyon literatürü içerisinde alternatif yorumlar bulunmakla birlikte temelde özel sektörün çevresel sorunlara karşı geliştirdiği çözümlere vurgu yapılmaktadır. Özellikle üretim endüstrisi ve atıkların geri dönüşümü gibi alanlarla üretim ilişkisi üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda ekonomik modernizasyon görüşü kaynakların etkin kullanımı ve israfın önlenmesi konusunda özel sektörün girişimlerine odaklanmaktadır (Butten, 2000).

Sosyal yapılandırmacılık; insanların kendi dünyalarını nasıl saptadığını araştırmaktadır. Çevresel yönetim konusunda üç farklı sosyal yapılandırmacı görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, siyasi söylemlerin ideolojik boyutunu incelemektedir. Bu yaklaşımda devletin, üretim konusunda izlediği stratejiler yanında kamuoyunun “çevresel problemlerin çözümünde etkin rol aldıkları” algısını güçlendirme çabalarını incelemektedir. İkincisi, devlet ve toplumsal aktörlerin ilişkisinin bağımsız olmaktan çok karşılıklı olduğu savından hareket etmektedir. Üçüncüsü ise devletin çevresel sorunlara bakışının büyük oranda bilimsel faaliyetlerden etkilendiğine yöneliktir (Davidson ve Fricked, 2007).

Küresel çevrecilik yaklaşımında ise ulus devletin sınırlarını aşan, uluslararası işbirliğine dayalı çözüm arayışları ve etkileri değerlendirilmektedir. Vogler (2005), küresel çevresel yönetişimi, uluslararası çevre örgütlerinin ağı ile antlaşmaları ve formel olarak uluslararası çevresel işbirliğini eş anlamlı kullanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, ulus devletler çevresel sorunlar konusunda sınırlarının ötesinde ve insan merkezli haklar ve yükümlülüklerin daha fazlasını amaç edinmek durumundadır. Bu da uluslararası hukuk ile birlikte piyasaların da uluslararası kurumlar olarak düzenlenmesini kapsamaktadır (Falkner, 2012).

1.2.Yeni Kurumsal Perspektifte Çevresel Yönetişim

Çevresel yönetim üzerine odaklanan güncel yaklaşımların çoğunda ulusal ve uluslararası kurumların önemine yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Zira, yönetim Acemoğlu (2008)’nunda belirttiği gibi, kurumların geniş bir kümesinin temel parçasını oluşturmaktadır. Özellikle yönetişimin önemli elemanı şu tanımlamaları içermektedir: toplumun politik kurumları (kolektif karar alma mekanizmaları ve politikalar hakkında kontroller ve politik-ekonomik olarak güçlü çıkar gruplarının kontrolü süreci), devlet kapasitesi (devletin ülkenin farklı bölümlerinde kamu malı sağlama kabiliyeti), ekonomik kurumların düzenlenmesi (devletin farklı ekonomik aktörlerinin iktisadi faaliyetleri cesaretlendirmesi veya cesaretini kırması). Bu bakış açısıyla yönetim kamu politikalarının uygulanmasında anlayış farklılığını da vurgulamaktadır.

Kurumların dolayısıyla yönetim kavramının kamu politikalarındaki rolünün daha çok vurgulanır hale gelmesi, özellikle 1980’lerden sonra yeni kurumsal iktisat yazınının güç kazanması ile de paralellik kazanmaktadır. Yeni Kurumsal iktisat yazınında “oyunun kuralları” olarak tanımlanan kurumlar, insanlar tarafından tasarlanan politik , ekonomik ve sosyal etkileşim üzerine konan enformel (tabular, gelenek, müeyyide ve davranış şifreleri gibi) ve formel (anayasa, yasalar, mülkiyet hakları) kısıtlardan oluşur. Tarih boyunca değişim gösteren kurumlar, üretim maliyetlerini ve böylelikle ekonomik faaliyetlerin karlılığı ve sürekliliğini de etkilemektedir (North, 1991). Yeni Kurumsal iktisat yaklaşımı piyasada

belirsizliklerin mevcut olduğunu ve bu belirsizliklerin işlem maliyetlerini doğurduğunu savunmaktadır. İşlem maliyetlerini doğuran belirsizliklerin çözümü ve mülkiyet haklarının tesis edilmesi kurumsal düzenlemeleri gerekli kılmaktadır.

İşlem; sosyal bir kavram olup "insan- insan ilişkisini" gösterir. Çünkü, mülkiyet hakları sosyal olarak yaratılmıştır ve insanlar arasında değiştirilmektedir; üretim sürecinde doğrudan doğruya fiziksel olarak yapılandırılmış faktör girdilerinin hizmetlerinin teknolojik olarak belirlenen üretim fonksiyonu yoluyla çıktıya dönüştürülmesinden dolayı üretim fizikseldir ve doğayla ilişkilidir. İşlem maliyeti sözleşme maliyeti ile yakından ilişkilidir. Özellikle sözleşmelerin üç aşamasında ortaya çıkar, ex ante olarak sözleşmenin anlaşma, düzenleme ve yerine getirme maliyeti iken ex post maliyetler sözleşmenin performansı ve cebri olmasıdır (Kaufman, 2007). Yeni kurumsal iktisadın, ana akım iktisadın refah ekonomisini eleştirdiği noktalardan biri, ekonomik faaliyetlerde işlem maliyetlerinin ve etkilerinin göz ardı edilmesidir. İşlem maliyetleri, çevresel sorunların çözümünde ağırlıklı rol oynamamakla birlikte, kurumsal çerçevenin yönetim sonuçları üzerindeki etkilerini aydınlatmaktadır (Paavola, 2006; 94).

İkinci eleştirilen nokta ise, ana akım iktisadın çevresel problemleri dışsallık yerine karşılıklı bağımlılık kavramı çerçevesinde ele almasıdır. Dışsallık, bir ekonomik birimin (birey ya da firma) bir başka ekonomik birimin refahı (serveti, karı, faydası) üzerinden piyasa dolayımı olmayan, yani ekonomik birimler arasında sözü edilen etkilerden doğan zararın piyasada fiyatlanmadığı, doğrudan etkiye sahip olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır (Albayrak, 2011; 86). Bağımlılık, bir ekonomik ajanın faaliyetinin bir diğerinin tercihini etkilediğinde ortaya çıkmaktadır. Bu, çevresel kaynağı kimin kullanacağı konusunda çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü bağımlı aktörler, çatışma sırasında çıkarlarını eş zamanlı olarak belirleyememektedir. Bu çatışmalar kimin çıkarlarının ne derece hakim olacağının belirlenmesi ile çözülmektedir (Paavola, 2006; 94).

Bu yaklaşım farklılığı aslında Pigou ve Coase'ın dışsallık çözümlemelerinde bir nevi orta nokta gibidir. Pigou dışsallıkların çözümünde devletin müdahale araçlarının kullanılması gerektiğini savunmuştur. Buna göre; piyasa aksaklığı olarak kabul edilen negatif dışsallıklarda vergi, pozitif dışsallıklarda sübvansiyon kullanılarak optimal çözümlmeye ulaşmak mümkündür. Coase ise dışsallıklara piyasa çözümünü getirmiştir. Bu yaklaşıma göre ise dışsallık yaratan ve dışsallıktan etkilenen tarafların karşılıklı anlaşması ve mülkiyet haklarının dağılımına bağlı olarak bir tarafın diğer tarafın zararını tazmin etmesi savunulmuştur (Kirmanoğlu, 2009; 158-161).

Bir sanayi tesisinin kullanmış olduğu sıcak suyu, çevresinde kurulu olduğu göle boşalttığını ve gölün diğer kıyısında ise balıkçılıkla geçinen bir köyün bulunduğunu düşünelim. Gölün suyunun ısısının değişmesi, balıkların yaşam ortamını olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla balıkçılar giderek daha fazla uğraşarak, daha az balık tutabileceklerdir. Sanayi tesisi üretim maliyetlerini belirlerken, sadece kendi masraflarına bakacak, balıkçıların kayıplarını göz önüne almayacaktır. Oysa bu sanayi tesisinin üretiminin toplumsal maliyeti, fabrikanın muhasebe kayıtlarında çıkarılan rakama balıkçıların uğradığı zararın eklenmesidir. Sanayi tesisi, bunu hesaba katmadığı için üretim miktarını daha düşük bir maliyete göre belirleyip, üretimini buna göre belirleyecektir. Bunun sonucunda seçeceği üretim düzeyi, toplumsal maliyeti hesaba kattığı durumdaki düzeyin üstünde olacak ve göle daha

çok sıcak su verilmesine yol açacak ve bu da balıkçıların zararını arttıracaktır (Erel, 2013;41). Bu durumda devletin aktif rol aldığı bir ekonomide Pigoucu yaklaşım sanayi tesisinin vergilendirilerek negatif dışsallığın içselleştirilmesini savunmaktadır. Coase ise mülkiyetin sanayi tesisine veya balıkçılara ait olması durumu dikkate alınarak, tarafların zararı kendi aralarında yapacakları bir sözleşme ile tazmin etmesini savunmaktadır. Mülkiyet hakkı sanayiye aitse, balıkçılar daha az sıcak su boşaltmanın maliyetini karşılayacak; tam tersi durumda ise, sanayi tesisi, balıkçıların göle sıcak su dökülmesinden kaynaklanan kaybını ödeyeceklerdir.

Yeni Kurumsalcı perspektif piyasa çözümleri için sözleşmelerin cebriliği ve mülkiyet haklarının tanımlanması konusunda devlete de rol yüklemektedir. Cole ve Grosman (2001)'nın belirttiği gibi, mülkiyet hakları sistemi tüm piyasa değişimlerinin temelini oluşturmakta ve mülkiyet haklarının tahsisinin kaynakların kullanımının etkinliğini etkilediği savı da Neo Klasik düşüncenin temelinde yer almaktadır. Daha genel olarak ifade etmek gerekirse tüm teorik ve uygulamalı çalışmalarda işleyen piyasalarda iyi tanımlanmış mülkiyet haklarının altı çizilmektedir. İlgili literatürde haklar iyi tanımlanmadığında piyasa başarısızlıklarının olacağı söylenmektedir. Dolayısıyla düzenleyici devlet müdahalesini dışlamamanın yanında yeni görev alanları tanımlamaktadır. Görev alanı olarak, sistemin kaynak dağılımında etkinsizliğini gidermenin anahtarını kurumlarda gören bakış açısıyla, iyi bir kurumsal yapının iyi bir şekilde oluşturulması olarak görülmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında gücün, politik kurumların yapısı veya ekonomik kaynakların dengesiz dağılımı nedeniyle ufak bir grubun elinde toplandığı durumlarda iyi kurumların ortaya çıkması olası değildir. Bunun nedeni, gücü elinde tutan seçkinlerin ekonomik rantlara el koymasını sağlayan ve dolayısıyla var olan güçlerini kuvvetlendiren kurumları tercih etmeleri ve sahip oldukları güç sayesinde bu kurumların oluşturulması ve ayakta kalmasını sağlayabilmesidir. Örneğin, bu grupların yatırım gelirlerini güvence altına alarak toplumun daha geniş kesimlerine ekonomik kaynaklara erişim vadeden özel mülkiyet haklarının tesis edilmesine direnmesi muhtemeldir, çünkü bu gruplar ekonomik rantlara el koyma haklarını saklı tutmak ve fiili güçlerini korumak isterler (Akbulut, Adaman ve Arsel, 2014; 279). Acemoğlu ve Robinson (2013)'nın dışlayıcı ve kapsayıcı kurumlar terminolojisi tam da bu durumu ifade etmektedir. İyi kurumlar, toplumdaki çıkar çatışmasını en aza indirgeyen kapsayıcı kurumlar olarak tasarlanmaktadır. Toplumdaki doğal kaynakların belirli ekonomik ve siyasi seçkinlerin elinde toplanmasını sağlayan bir kurumsal yapı dışlayıcı nitelikte olup; kurumlar, yatırım ve inovasyon yapma güdülerini körelterek gelişmenin önünde engel teşkil etmektedirler.

1.3. Çevresel Yönetişim Çabaları

1970'li yıllarda ekonomik kalkınma ve çevre ilişkisi tartışmaları, yüksek büyüme oranlarının daha düşük çevre kalitesi anlamına geldiği etrafında şekillenmiştir. Günümüzün yaygın söylemi olan sürdürülebilir kalkınma ise çevreye karşıt büyümeden çevreyle uyumlu politikalara geçiş anlamında ve insani kalkınmayı odağına alan, yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik sosyal hedefleri de barındıran adil bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çevre algıları farklı düzeylerde olduğundan sürdürülebilir kalkınma değerlendirilirken, söz konusu ülkeler açısından farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma, gelişmiş ülkelerin

ekonomik ve kültürel perspektifini yansıttığı ve az gelişmiş ülkelerin hedefleri ile bağdaşmadığı noktasından hareketle eleştirilebilmektedir. Gelişmiş ülkelerin kirli endüstrilerini az gelişmiş ülkelere kaydırmaları çelişkilerin başka yönünü göstermektedir (Zafir, 2014; 272).

Kalkınma ve çevre ilişkilerinin bugüne gelmesinde 1970'li yıllarda kurulan Roma Kulübü ve Massachusetts Technology of Institutes'den Dennis ve Donella Meadows'un hazırladığı ve 1972 yayımlanan "Büyümenin Sınırları" başlıklı rapor ilk adım olarak görülebilir. Bu raporda hızla artan nüfusla birlikte doğal kaynakların yetersiz kalacağı ve dünyanın yaşanabilirliğini kaybedeceğine dikkat çekilmektedir. Bu dönemlerde çevre duyarlılığını, dikkat çeken eylemlerle ortaya koyan bir sivil toplum hareketi olarak "Greenpeace", siyasal bir hareket olarak da "Yeşiller Partisi" kurulmuştur. "Büyümenin Sınırları Raporu" uluslararası alanda da etki yaratmış Birleşmiş Milletlerce 1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı'na daha yoğun ilgi gösterilmesini sağlamıştır (Kaynak, 2007). Dasgupta vd. (1995), Stockholm Konferansı'nı birçok ülkenin çevre tahribatlarının azaltılması için bir adım olarak tanımlamaktadır. Bu konferans sonucunda hazırlanan raporda, çevre sorunları ile mücadelede izlenecek sürecin ön adımları, sorun alanları, geçmişteki ve bugünkü kapasite inşa çabaları, çevre ve gelişme konusunda öncelikler, öneriler, mali düzenlemeler ve fon ihtiyaçları ile çevreyle uyumlu teknolojilerin oluşturulmasına öncelik verilmiştir. Dasgupta vd. (1995)'ne göre siyasi ve kurumsal faktörlerin farklılığı, çevre politikalarında ülkeler arasında ortaya çıkan değişkenliğin temel nedeni olmaktadır. Çevre problemleri, kamunun sosyal refahını ve üretim yapmak için doğal kaynakları kullananların özel çıkarlarının çatıştığı bir alandır. Bu nedenle çevresel sorunlara olan ilgi, uygulanacak politikalardan etkilenen çıkar gruplarının siyasi gücüne, onların çevre tahribatı konusundaki bilgi düzeyi ile yasal ve düzenleyici kurumların etkinliğine bağlı görünmektedir. Yönetişim ilkeleri ile çözümlenmeye çalışılacak çevre problemlerinde ise sivil toplum ve gönüllük esası da kendi içinde sorunlara sahiptir. Bunlar; şeffaflığın tesis edilmesi, bedavacılık sorunu, amaçların tanımlanması ve etkinliğin sağlanmasının belirsizliğidir.

Najam (2005), uluslararası düzeyde çevre sorunlarına çözüm üretmek için 1972 yılında Stocholm Konferansı ile başlayan 1992'de Rio de Jenerio, 2002'de Johannesburg Konferansı ile devam eden çalışmaların en önemli noktasının zengin kuzey karşısında gelişmekte olan güney ülkelerinin uluslararası sistemde var olma mücadelesi olduğunu belirtmektedir. Son kırkbeş yıllık dönemde çevre için yapılan anlaşmalarda gelişmekte olan ülkeler çevre sorunları ile mücadele ederken kullanılacak araçlar konusunda değil uluslararası sistemin etkinliği ve meşruluğu üzerine de görüşler bildirmişlerdir. Sürdürülebilir kalkınma kavramının ağırlıklı olarak ifade edilmeye başlandığı Stockholm Konferansı'ndan bu yana, kuzey ülkeleri etkin kurumların ve araçların neler olduğunu tartışırken, güney ülkeleri bu kurumların ve araçların meşruiyetini sorgulamaktadırlar. Başlangıçta sosyalist ülkeler Stockholm Konferansı'na katılmazken daha sonra düzenlenen konferansa rejimleri değişen bu ülkelerin de dahil olmasıyla daha geniş bir katılım sağlanmıştır. Fakat gelişmekte olan ülkelerin kaygıları ve beklentileri değişmemiştir. Nitekim bu uluslararası örgütlerin karar alma süreçleri, problemleri alanlarının tanımlanması gibi konularda yaşanan bu olumsuzluklar çevresel yönetişim konusunda bir nevi çatı örgüt durumunda olan Dünya Çevre Örgütü'nün yeniden yapılandırılması için model arayışlarını da gündeme getirmiştir (Oberthur ve Gehring, 2004).

Çevresel yönetim konusunda yapılan uygulamalar, karar alma süreçlerinde tüketiciden sivil toplum kuruluşlarına kadar katılımcıların geniş bir alana yayılmasını hedeflemektedir. Fakat yönetim kavramının içinde yer alan hesap verilebilirlik, demokrasi, şeffaflık gibi ilkelerin hayata geçmesi gelişmekte olan ülkelerde dışlayıcı kurumların varlığı nedeniyle güçleşmektedir. Yalnızca gelişmekte olan ülkelerin kendi siyasi ve ekonomik yapıları değil, uluslararası sistemin karar alma süreçlerinde gelişmekte olan ülkeleri eşit bir paydaş olarak görememeleri de istenen hedeflere ulaşma konusunda engel teşkil etmektedir.

2. Çevresel Yönetimde Kurumsal Yapı Farklılıklarının Etkisinin Ampirik Olarak Sınanması

Ülkelerin yasal, siyasi, ekonomik ve sosyal kurumlarının etkinliği ülkelerin gelişmişlik düzeyinin de bir fonksiyonudur. Bu bakımdan çevresel sorunlara çözüm amacıyla oluşturulan yönetim kurumlarının etkinliği ve ülkelerin çevre sorunlarını ne kadar çözümlayabildiği genel kurumsal çerçeveden bağımsız değerlendirilemez.

Newig ve Fritsch (2009)'ın da vurguladığı gibi çevre sorunları ve bu konudaki faaliyetlerin kurumsal yapıları hakkında yapılan çalışmalar genellikle olay incelemeleri şeklinde olup ampirik araştırmaların sayısı kısıtlıdır. Bu ihtiyaca cevap vermek için yaptıkları çalışmada, Kuzey Amerika'dan Batı Avrupa'ya 42 ülke üzerinde meta analizi yaparak elde ettikleri veri setiyle yönetim kurumları, katılımcılık ve çevre sorunlarının çözümü arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Fakat çalışmada, yönetim etkinliği ve karar verme ölçeği gibi kurumsal yapı ve politika sonuçları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Dasgupta vd. (1995) tarafından yapılan çalışma da panel veri analizi kullanarak 30 ülkenin çevre göstergeleri ile kişi başına gelir, temsiliyet, bilgi özgürlüğü, mülkiyet hakları, yasal ve düzenleyici kurumların gelişimine etkisini kendi oluşturdukları çevre endeksi ile incelemiştir. Elde ettikleri bulgulara göre, ülkeler arasındaki kişi başına gelir farklılıkları, şehirleşme oranı ve sanayileşme, mülkiyet hakları ve idari yönetim etkinliği hava, toprak, su kullanımı gibi çevresel göstergeler üzerinde etki yaratmaktadır.

Bu çalışmada yapılacak analizin amacı; ayırma (diskriminant) analizi kullanılarak yönetim göstergeleri ile hava, toprak ve su kullanımı arasındaki ilişkide hangi yönetim değişkenin daha etkili olduğunu belirlemek ve ülke gruplarına göre ayırmaktır.

2.1. Yöntem

$n \times m$ boyutundaki bir uzay, doğru tahminler yapmaya ve değişkenlerin tanımlanmasına engel olacak kadar geniş olabilir. Bu durumda tanımlanan matrislerin boyutlarını küçültmek için kullanılacak yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Doğrusal Ayırma Analizi (Linear Discriminant Analysis, LDA) bu yöntemlerden birisidir. LDA veriyi betimlemek yerine, değişkenleri sınıflandırmada en iyi ayrımı yapmak için kullanılır. Daha formel olarak ifade etmek gerekirse, betimlenecek veriye göre çok sayıdaki bağımsız değişkenlerde LDA, belirlenmek istenen sınıflar arasındaki ortalama farklılıklarına göre ayırım yapar (Martinez ve Kak, 2001).

Fisher (1936) tarafından geliştirilen teknikte, d faktör sayısı 2, p kadar özellik 4 olarak belirlenen analizde ortalamalar arasındaki fark:

$$D = \lambda_1 d_1 + \lambda_2 d_2 + \lambda_3 d_3 + \lambda_4 d_4 \quad (1)$$

Burada X'in sınıflar arası varyans oranı:

$$S = \sum_p^4 \sum_q^4 \lambda_p \lambda_q S_{pq} \quad (2)$$

Bu sınıfı en iyi ayırtıran fonksiyon D^B de belirtilen dört katsayı içinde en büyük değişim veren fonksiyondur. Denklem 3 aşağıda verilmiştir:

$$\frac{D}{S} \left[2s \frac{\partial D}{\partial \lambda} - D \frac{\partial D}{\partial \lambda} \right] = 0 \quad \frac{1}{2} \frac{\partial S}{\partial \lambda} = \frac{S}{D} \frac{\partial D}{\partial \lambda} \quad (3)$$

Böylece denklemin çözümü için gerekli olan katsayıların matrisi elde edilmiş olur.

Diskriminant analizinin uygulanabilmesi için veri kümesinin aşağıdaki varsayımları sağlaması gerekmektedir: X veri kümesi çok değişkenli normal dağılım göstermelidir, ele alınan değişkenlerin varyans ve kovaryansları homojen olmalıdır. Yani X matrisinde yer alan değişkenler ortak kovaryans matrisine sahip çok değişkenli anakütleden çekilmiş örneklem olmalıdır, değişkenlerin ortalamaları ve varyansları arasında bir korelasyon bulunmamalıdır, değişkenler arasında çoklu bağlantı bulunmamalıdır, X matrisi gereğinden fazla ve gereksiz değişken içermemeli, grubun birbirinden ayrılmasını sağlayacak kadar doğru ve gerekli değişkenleri içermelidir (Akt.Aydın, 2007; 7).

2.2. Veri

Çalışmada yatay kesit olarak ele alınan 172 ülke üzerinde inceleme yapılmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tamamı Yönetişim Kalitesi (Quality of Governance) veri setinden temin edilmiştir. Sırasıyla karbon emisyonu, temiz su kullanımı ve toprak kullanım alanı bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bağımlı değişkenlerin ana kaynağı Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri (WBDI)'dir. Burada ayırma analizi yapılabilmesi için çevre değişkenleri kümeleme analizine (cluster) tabii tutulmuştur. Kümeleme analizinde kısıt olarak dört küme belirlenmiştir. Kısıtta dört küme belirlenmesinin temel nedeni en kötü, orta-kötü orta-iyi ve iyi şeklinde bir kümeleme yapmaktır. Bu belirlemede çevresel göstergeleri en kötü olan ülkeler birinci küme, en iyi olanlar dördüncü kümede yer almaktadır. Böylelikle analizde ayırma analizinin uygulanabilmesi için çevre değişkenlerinin kümeleme sonucu elde edilen kategorik sınıflaması bağımlı değişken haline getirilebilmiştir. Bağımsız değişkenlerden yönetim kalitesi endeksinin ana kaynağı Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri (WBGİ)'dir. Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri, yozlaşma, hükümet etkinliği, politik istikrar, yasal kurallar, düzenlemelerin kalitesi, hesap verilebilirlik değişkenlerini içermekle birlikte yöntem gereği bağımsız değişkenler arası korelasyonun 0.75'ten düşük olması gerektiği için eleme yapılarak siyasi istikrar ve hesap verilebilirlik değişkenleri çalışmaya alınmıştır. Siyasi istikrar ve hesap verilebilirlik değişkenleri demokrasi ve sivil toplumun siyasi kararlar üzerindeki etkisini de belirleyebilmek açısından çalışmamızın amacıyla tutarlı görünmektedir.

2.3. Bulgular

Analizde ilk adım olarak önsel grup üyelikleri belirlenmiştir. Bu şekilde kümeleme analizi sonucu elde edilen gruplara bağlı olarak çevre ve yönetim değişkenleri ayrıştırılmış, ülkelerin grup üyelikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Önsel grup üyeliklerinde, temiz suya erişim konusunda ülkeler dört gruba ayrıldığında, yalnızca birinci grup ve ikinci grup arasında bir geçişkenlik bulunmaktadır. Fakat bu duruma

rağmen ülkelerin %77.24'ü doğru grupta yer almaktadır. Karbon emisyonu konusunda ülkeler dört gruba ayrıldığında, ikinci grup ile birinci grup arasında bir geçişkenlik bulunmaktadır. Fakat bu duruma rağmen ülkelerin %77.78'i doğru grupta yer almaktadır. Toprak kullanımı konusunda ülkeler dört gruba ayrıldığında, birinci, ikinci ve üçüncü grup arasında bir geçişkenlik bulunmaktadır. Dolayısıyla ülkeler arası ayırım yapmanın en zorlaştığı alan toprak kullanımıdır. Ülkelerin % 47.67'si ikinci grupta, % 33.72'si birinci grupta yer almaktadır.

İkinci adımda, MANOVA testi yapılarak gruplar arası fark olup olmadığı istatistiksel olarak sınanmıştır. Boş hipotezde yığın ortalama vektörlerinin aynı olduğu kabul edilmektedir. Elde edilen istatistikler sonucunda boş hipotez reddedilmiş ve gruplar arası fark olduğu kabul edilerek analize devam edilmiştir.

Tablo 1 MANOVA İstatistikleri

	Wilks' lambda	Pillai's trace	Lawley-Hotelling trace	Roy's largest root
Karbon emisyonu	0.0476	0.9749	19.5443	19.5201
Temiz suya erişim	0.0411	1.0128	22.0098	21.9503
Toprak kullanımı	0.0844	1.0445	9.3184	9.1515
prob	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000

Kullanılacak değişkenler arasında çoklu bağlantının olup olmadığı korelasyon matrisi yardımı ile incelenmiştir. Buna göre, korelasyon değeri 0.75'ten küçük olan iki yönetim göstergesi bağımlı değişken olarak seçilmiştir. Daha sonra özdeğerler saptanmıştır. Özdeğerler kullanılarak elde edilen birinci fonksiyonun değişkenler arası ilişkinin belirlenmesinde kullanılmasına karar verilmiştir. Ayrıca Tablo 2 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, varyans değerlerinin yüksekliği de kullanılan değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişimin önemli kısmını açıkladığını göstermektedir. F istatistiklerinin anlamlı olması da bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi desteklemektedir.

Tablo 2. Kanonik Lineer Diskriminant Analizi

Karbon emisyonu			Varyans						
Fonk	Kanon Korel.	Özdeğer	Prop	Kümülatif	Likelihood	F	df1	df2	prob
1	0.9753	19.5201	0.9988	0.9988	0.0476	112.03	9	404.2	0.0000
2	0.1470	0.022085	0.0011	0.9999	0.9764	1.0037	4	334	0.4056
3	0.0453	0.002055	0.0001	1.0000	0.9979	.34527	1	168	0.5576

Temiz suya erişim			Varyans						
Fonk	Kanon Korel.	Özdeğer	Prop	Kümülatif	Likelihood	F	df1	df2	prob
1	0.9780	21.9503	0.9973	0.9973	0.0411	121.73	9	404.2	0.0000
2	0.2331	0.057441	0.0026	0.9999	0.9437	2.453	4	334	0.0458
3	0.0453	0.002058	0.0001	1.0000	0.9979	.34573	1	168	0.5573

Toprak kullanımı			Varyans						
Fonk	Kanon Korel.	Özdeğer	Prop	Kümülatif	Likelihood	F	df1	df2	prob
1	0.9495	9.15147	0.9821	0.9821	0.0844	79.093	9	404.2	0.0000
2	0.3781	.166843	0.0179	1.0000	0.8570	6.6992	4	334	0.0000
3	0.0067	.000045	0.0000	1.0000	1.0000	.00761	1	168	0.9306

Tablo 3'te yönetim değişkenleri siyasi istikrar ve hesap verilebilirlikle doğal kaynakların kullanımı arasındaki ilişki yer almaktadır. Buna göre politik istikrar da en güçlü etki temiz suya erişimde görülürken, hesap verilebilirlik de kullanılabilir toprak kullanımını etkilemektedir.

Tablo 3. Kanonik Diskriminant Fonksiyonu Katsayıları

Bağımlı değişken	Bağımsız Değişkenler		
Fonksiyon 1	Politik istikrar	Hesap verilebilirlik	sabit
Karbon emisyonu	.0018088	.0889194	-1.026045
Temiz suya erişim	.2462815	-.1543811	-1.297616
Toprak kullanımı	.0749283	.1327504	-1.185878

Tablo 4'te kanonik değişkenlerin grup ortalamalarına yer verilmiştir. Buna göre yönetim değişkenleri en az etkiyi birinci gruptaki ülkelerde gösterirken, en güçlü etkiyi gelişmiş dördüncü gruptaki ülkelerde sergilemektedir. Bu da ülkelerin kurumsal yapıları arasındaki farkın çevresel yönetim üzerindeki etkisini daha açık görmemizi sağlamaktadır. Dördüncü grupta yer alan ülkelerde politik istikrar, demokratik katılım ve hesap verilebilir kurumların tesisi doğal kaynakların kullanımı üzerinde daha güçlü bir etki yaratmaktadır. Dışlayıcı kurumların varlık gösterdiği birinci ve ikinci grup ülkelerde yönetim değişkenlerinin etkisi de zayıflamaktadır.

Tablo 4. Kanonik Değişkenlerin Grup Ortalamaları

	Karbon emisyonu	Temiz Su Kullanımı	Toprak Kullanımı
Sınıf	Fonksiyon1	Fonksiyon1	Fonksiyon1
1	-0.9158386	0.0239459	-0.6608875
2	0.9844636	-1.177446	-1.087282
3	8.384294	3.552677	1.041535
4	38.242	33.41786	15.1745

3.Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığını kazanan ülkelerin kendilerini yeniden yapılandırmak için hızlı bir sanayileşme çabası içine girmesi doğal kaynakların özensiz bir şekilde kullanılması sorununu da beraberinde getirmiştir. Çevre sorunlarının insan sağlığını tehdit eder hale gelmesi ve büyüme kavramının yerini sürdürülebilirliğe bırakması insan odaklı yaklaşımların geliştirilmesini sağlamıştır. Büyüme ve kalkınma sorunlarının çözümünde ortaya konan güncel yaklaşımların Yeni Kurumsal İktisat yazınından da etkilendiği görülmektedir. Bu yaklaşımlarda, iyi tanımlanmış mülkiyet hakları ile birlikte işlem maliyetlerini azaltan, belirsizlikleri ortadan kaldıran demokratik katılımcılığı, hesap verilebilirliği ve şeffaflığı destekleyen kurumların tesis edilmesinin, yatırım ve araştırma geliştirme güdülerini destekleyerek bir ülkenin gelişmesini sağlayacak anahtar unsurlar olduğu kabul edilmektedir. Yeni Kurumsal iktisat yazını, kurumların kapsayıcı olması gerektiğini yani siyasi ve ekonomik gücün belirli bir seçkin zümrenin elinde toplanmasını engelleyici nitelikte olmasını savunmaktadır.

1990'lı yıllarda literatürde Yeni Kurumsal İktisat yazınının etkisi daha güçlü olarak hissedilmeye başlanmış ve yeni bir kamu yönetimi anlayışı olan yönetim kavramı da vurgulanmaya, ülkelerin kurumsal reformlarını etkilemeye başlamıştır. Yönetişim ile kamuyu ilgilendiren konularda tek karar vericinin devlet olması anlayışı değişmiş, sivil toplumun varlığı kabul edilmeye başlanmıştır.

Yönetişim ilkelerinin kabulü çevre sorunlarının çözüm arayışlarına da yansımıştır. Çevresel yönetim konusunda birçok farklı yaklaşım olmakla birlikte tamamı kavramın tabiatı gereği kurumsal yapının önemine vurgu yapmaktadır. Fakat gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında kurumsal yapı arasındaki farklılıklar, doğal kaynak kullanımında çıkar çatışmalarının çözümlerinde de etkili olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde dışlayıcı kurumların varlığı, doğal kaynaklar konusunda hassasiyet gösteren

demokratik sivil toplumun etkisini ortadan kaldırmaktadır. Gelişmiş ülkelerde mülkiyet hakları, sözleşmelerin yaptırım gücü ve demokratik sivil haklar konusunda tesis edilen kurumsal yapı daha güçlü olmakta, bu da çevre sorunlarına duyarlılığın uygulamada da karşılık bulmasını sağlamaktadır. Uluslararası sistemde çevre sorunlarını çözmek için oluşturulan kurumlarda, gelişmekte olan ülkelerin seslerinin az duyulur olması ve gelişmiş ülkelerin çevreye zarar veren üretimlerini bu ülkelere kaydırması da bir diğer çelişkidir. Bu bağlamda yönetim ilkelerinin uygulanmasının ülkeler içinde ve ülkeler arası güç dengeleri ile yakından ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çevre sorunları üzerinde kurumların etkisini kuramsal ve kavramsal olarak ülke incelemeleri ile ele alan çalışmalar oldukça fazla iken ampirik araştırmalar kısıtlı sayıda bulunmaktadır. Bu ihtiyaca cevap vermek amacıyla bu çalışmada hava, toprak ve su kullanımı ile yönetim göstergeleri arasındaki ilişki çok değişkenli istatistik metodu olan ayırma analizi ile sınanmıştır. Ülkeler öncelikle kümeleme analizi ile dört gruba ayrılmıştır. İkinci adımda ülkelerin grupları ile yönetim göstergelerinin etkisi arasında bir ilişki olup olmadığı sınanmıştır. Elde edilen bulgular, böyle bir ayırım olduğunu destekler nitelikte bulunmuştur. Üçüncü adımda ise, ayırma analizinin bağımsız değişkenlerden hangisinin bağımlı değişken üzerinde daha etkili olduğunu saptama özelliğinden yararlanılmıştır. Buna göre siyasi istikrar temiz suya erişimi, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ise toprak kullanımını etkilemektedir. Yapılan analiz sonuçları da dikkate alındığında çevre sorunları ile mücadelede yönetim kurumlarının tesis edilmesi önemli olmakla birlikte, bu mücadelenin ülkelerin genel kurumsal yapısından ayrı düşünülemeyeceği sonucu da ortaya çıkmaktadır. Kurumsal yapının, hukuki normlarla birlikte desteklenmediği ülkelerde, yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi pek mümkün görülmemektedir. Bu çerçevede yürütülen kamu politikalarının kaynakları belirli bir seçkin grubun elinde toplamak yerine onlara kamusal nitelik kazandırması, hukukun ve demokratik siyasi kurumların işlerlik kazanması ile sağlanabilecektir.

4.Referanslar

- ACEMOĞLU, D. (2008). *Interactions between governance and growth: Governance, growth and development decision making*. Washington DC: World Bank.
- ACEMOĞLU, D., ROBINSON, J. (2013). *Ulusların düşüşü*. Doğan Kitap: İstanbul
- ALBAYRAK, Ö. (2003). *Refah iktisadının teorik temelleri: Piyasa ve refah ilişkisi*.Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı.
- ALBAYRAK, Ö. (2008). *Refah iktisadi, ekonomik kurumlar ve kavramlı sözlüğü*. Ankara: Maki Basım.
- ALTVATER, E. (2004). Is there an ecological Marxism?. *Development Studies And Political Ecology in a North South Perspective, Research Center on Development and International Relations Institute for History, International and Social Studies Aalborg University*.5.
- AYDIN, B. (2009). Tam zamanında üretim ve toplam kalite yönetimi ayrımının diskriminant analizi ile incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 1-21. s.
- BUTTEL, H. (2000). Ecological modernization as social theory, *Geoforum*, 31, 57-65. pp.
- CARMEN, M., AGRAWAL, A. (2006). Environmental governance. *Annual Review Environment*, 31, 297-325. pp.
- COLE, D., GROSMAN, P. (2001). The meaning of property rights: Law vs. economics?. *Journal of Law and Society*, 28 (2), 117-203.pp.
- DASGUPTA, S., MODY, A., ROY, S. ve WHEELER, D. (1995). *Environmental regulation and development: A cross country empirical analysis*. World Bank Policy Resesarch Working Paper 1448. Washington DC: World Bank.
- DAVIDSON,D.,FRICKEL,D. (2004). Understanding environmental governance. *Organization and Environment*, 17(4), 471-492. pp.

- ERSEL, H., (2013). Ronald Coase ve iktisatta dışsallık sorunu. *İktisat ve Toplum*. 36.
- FALKNER, R. (2012). Global environmentalism and the greening of international society. *International Affairs*, 88, 503–522. pp.
- FISHER, R. A. (1936). The use of multiple measurements in taxonomic problem. *Annals of Eugenics* 7 (2): 179–188.pp.
- HELLMAN, J., JONES, G., KAUFMANN, D., SCHANKERMAN, M. (2000). *Measuring governance, corruption, and state capture how firms and bureaucrats shape the business environment in transition economies*. Policy Research Working Paper 2312. Washington DC: World Bank.
- HULL, B. (2007). Environmental pluralism, submitted to Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy.
- KAUFMAN, B. (2003). The organization of economic activity: Insights from the institutional theory of John R. Commons. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 52, 71-96.pp.
- KAYNAK, M. (2007). *Kalkınma iktisadı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- KİRMANOĞLU, H. (2009). *Kamu ekonomisi analizi*. Beta Yayınları: İstanbul.
- LEMOS, C., AGRAWAL, A. (2006). *Environmental governance, Annual Review of Environment and Resources*, 31, 297-325.pp.
- LIVERMAN, D. (2008). Who governs at what scale and at what price? geography, environmental governance, and the commodification of nature. *Association of American Geographers*, 94(4). 734-738. pp.
- PAAVOLA, J. (2007). Institutions and environmental governance: A reconceptualization, *Ecological Economics*, 63, 93-103. pp.
- MARTINEZ, A., KAK, A. (2001). PCA versus LDA. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*.23(2).
- MCCARTHY, J. (2005). *Scale, sovereignty and strategy in environmental governance*. Blackwell Publishing:United Kingdom
- MEADOWCROFT, J.(2002). Politics and scale: Some implications for environmental governance. *Landscape and Urban Planning*, 61, 169-179. pp.
- MIKAMI, M. (2011). Methodological divergence between Coase and Williamson in the history of transaction cost economics. *Econ. J. of Hokkaido University*, 40, 41-57. pp.
- NAJAM, A. (2005). Developing countries and global environmental governance: From contestation to participation to engagement. *International Environmental Agreement*, 5, 303-321. pp.
- NORTH, D. (1991), Institutions, *The Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 97-112. pp.
- NEWIG, J. VE O.FRITSCH, (2009). Environmental governance: Participatory, multi leveland effective?, *Environmental Policy and Governance*, 19,197-214.pp.
- OBERTHUR, S., GEHRING, T. (2004). Reforming international environmental governance: An institutional critique of the proposal for a world environment organization. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*.4, 359-381. pp.
- ÖZKANAN, A., ERDEM, R. (2014). Yönetimde Kayırmacı Uygulamalar: Kavramsal Çerçeve. *S.Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 179-206. ss.
- SİPAHİ, B. (2010). Küresel çevre sorunlarına kolektif çözüm arayışları ve yönetim. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24.
- VOGLER, J. (2005). The European contribution to global environmental governance. *International Affairs*, 81, 835-850. pp.
- YALÇIN, Z.(2009), Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21).
- ZAFİR, C. (2014). *Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı içinde kalkınmada yeni Y-yaklaşımlar*. Ankara: İmge Yayınevi.